

Prof. dr hab. Jan Świąch
Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet Jagielloński
30-007 Kraków, ul. Gołębia 9

Kraków 20.01 2017 r.

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Anny Kurowskiej
*Wzory męskości na Podhalu***

„Powszechnie Górale polscy w Beskidach, Bieszczadach i Tatrach są bardzo zuchwali. Wszystkich zewnętrzny kształt ciała przystojny i wszystkie ich zmysły bystre, a żywość namiętności bez porównania od mieszkańców niższego poziomu więcej porywcza i dzielniejsza. Są popędliwi, mściwi, ale razem odważni, rzetelni i gościnni”. Tak przed ponad stu pięćdziesięcioma laty charakteryzował Górali Oskar Kolberg posiłkując się wcześniejszymi publikacjami: Stanisława Staszica, Ambrożego Grabowskiego i Łukasza Gołębiowskiego¹.

Podejmując temat wzorów męskości na Podhalu Pani mgr K. Kurowska musiała zmierzyć się z jednej strony z mitem wizerunku Górali ukształtowanym poprzez literaturę przełomu XIX/XX wieku, z drugiej zaś, ze współczesnym obrazem kulturowej koncepcji płci, w którym nastąpiło zachwianie dominującego modelu męskości. Jak odnotowuje to Doktorantka: „Dochodzi do zachwiania pewnych wartości, które do tej pory, w wyniku uwarunkowań kulturowych i społecznych uważane były za przynależne mężczyznom.”

Przedstawiona do recenzji rozprawa liczy 264 strony, opatrzona jest 29. starannie dobranymi śródtekstowymi ilustracjami oraz bibliografią liczącą 113. pozycji. Ponadto do dysertacji dołączono tom aneksowy, liczący 246, stron, zawierający: wyjątkowo precyzyjnie opracowany kwestionariusz, składający się z 204 pytań, 2. tabli oraz 55. skrupulatnie opracowanych wywiadów. To statystyczne przedstawienie tomu aneksowego obrazuje ogrom zebranego materiału, który nawiasem mówiąc, mógłby być podstawą kolejnych, co najmniej dwóch prac doktorskich.

---

¹. O. Kolberg, *Dzieła Wszystkie*, t. 44, Góry i Pogórze, Kraków 1968, s. 35.

We wstępie do rozprawy Doktorantka w oparciu o literaturę przedmiotu przedstawia zarys problematyki dotyczącej przemian zachodzących we współczesnym społeczeństwie Zachodu w zakresie patriarchalnych relacjach między kobietą i mężczyzną, w wyniku którego zaczął się formułować nowy wzorzec mężczyzny. Ten dynamiczny i wciąż trwający proces sprawił, że współczesnemu mężczyźnie przychodzi się zmierzyć z doświadczeniami, których nie może podbudowywać żadnymi z wcześniejszych praktyk.

Podhale, które wybrano jako teren badań jest specyficznym regionem, bowiem wciąż jeszcze w strukturze społecznej osadzone jest w „echu” kultury pasterskiej, w której patriarchalność była obowiązującym kanonem, podbudowanym głębokim zaangażowaniem w praktyki religii katolickiej. Doktorantka zatem poszukuje odpowiedzi na pytania: czy współczesne światowe przeobrażenia w interesującym ją zakresie spowodowały dekonstrukcję modelu męskości na Podhalu?, a jeśli tak to jakie są jego źródła i przejawy.

Do badań wytypowano wsie, w których podstawą bytowania ludności w przeszłości była gospodarka rolno-hodowlana. Podstawowe badania poprzedzone zostały starannie przestudiowaną literaturą przedmiotu. Pozwoliło to Doktorantce na przygotowanie szczegółowego kwestionariusza do przeprowadzonych wywiadów ze starannie dobranymi osobami. Znakomity materiał zdobyty tą metodą, uzupełniono zapisami z obserwacji uczestniczącej oraz wypisami z monitorowanej prasy lokalnej i portali informacyjnych poświęconych Podhalu. W tych badawczych poczynaniach zadbano o każdy szczegół „oswajania” terenu, wtapiając się w wiele zdarzeń życia codziennego lokalnej społeczności. Dla recenzującego rozprawę taka postawa Doktorantki, pełna szacunku i pokory dla badanego „terenu”, budzi najwyższe uznanie.

Pierwszy rozdział dysertacji stanowi bardzo udany szkic o Podhalu. Doktorantka w oparciu o literaturę przedmiotu wprowadza czytelnika w wielowątkowy kontekst

interesującego Ją regionu, poczynszy od charakterystyki jego warunków fizjograficznych poprzez zagadnienia dotyczące historii gospodarczej i społecznej: osadnictwa, pasterstwa, zbójnictwa, trudnych tematów okresu drugiej wojny światowej, eksploracji złóż minerałów, przemysłu hutniczego, tworzenia się ośrodków leczniczych, wypoczynkowych i sportów zimowych, a na wybranych elementach kultury materialnej i folkloru kończąc. W efekcie uzyskano dynamiczny obraz ponad stuletnich przemian regionu, który wykreował wielką machinę przemysłu turystycznego, podsycanego nieustannie mitem Podhala, stanowiącym obecnie część mitologii narodowej. Prowadzoną narrację i stawiane tezy Doktorantka umiejętnie podbudowała cytatami z literatury przedmiotu, wszystkie zaś podjęte wątki, tworzą tło dla zasadniczej części rozprawy.

Rozdział drugi rozprawy – *Wzory męskości na Podhalu. Prezentacja materiału empirycznego* /128 stron !!!/ otwiera szczegółowa charakterystyka rozmówców, z którymi przeprowadzono wywiady. Najczęściej takie analizy przedstawiane są we wstępach do dysertacji. Jednak w przypadku recenzowanej pracy taki właśnie układ ma swoje głębokie uzasadnienie. Poprzedza on bowiem długi tekst przesycony znakomicie dobranymi cytatami wypowiedzi rozmówców, które czytelnik z łatwością kojarzy z określoną ich grupą. Prowadzona analiza jest pasjonującą lekturą, obejmującą zagadnienia związane z: wyglądem zewnętrznym ciała mężczyzny, wyglądem jego szeroko pojętego ubioru, życia prywatnego, życia religijnego, życia towarzyskiego, życia publicznego oraz wzorów męskości. Poruszanie się po ogromnym materiale Doktorantka opanowała do perfekcji. Dbalność o wszelkie detale w prezentacji zagadnień, wchodzenie w głębokie sfery intymności poświadczają wyjątkowe predyspozycje Doktorantki prowadzenia badań terenowych oraz umiejętności przekładania ich wyników na tekst naukowy.

Próbując dopatrzeć się potknięć w prowadzonych rozważaniach tegoż rozdziału, odniosę się tylko do jednej niezbyt precyzyjnej manieri. I tak Doktorantka używa pewnej konstrukcji słownej, w której możemy mieć wątpliwości czy jest to przypadek odosobniony czy też wybrany cytat, potwierdzający występowanie zjawiska powszechnego. Z materiałów zamieszczonych tomie aneksowym wynika, że jest to wybrany cytat do zobrazowania powszechnego zjawiska.

W rozdziale trzecim rozprawy – *Wzory męskości na Podhalu – próba lektury antropologicznej* Doktorantka dokonuje przeglądu literatury z zakresu: kulturoznawstwa, antropologii kulturowej i socjologii pod kątem rozumienia kategorii wzoru kulturowego. Przywoływane są definicje klasyków /m.in. Ruth Benedict/ jak i młodszego pokolenia antropologów /m. in. Barbary Fotygi, Ewy Nowickiej, Anthonyego Giddensa/. Ostatecznie Doktorantka proponuje swoje rozumienie wzorów kultury: *Jest to zbiór zasad postępowania charakterystyczny dla danej społeczności, stanowiący pewien ukształtowany w procesie wychowania, wewnętrzny imperatyw do podejmowania lub zaniechania określonych działań, w zgodzie z obowiązującymi wartościami. Ten swoisty kodeks stanowi podstawę kultury, bowiem nie istnieje kultura bez właściwych dla siebie wzorów czy norm. Zasady te zatem: są powszechnie akceptowane przez członków danej społeczności, są przekazywane przez tradycję i są trwalsze niż życie jednego człowieka, stanowią substytut własnych doświadczeń, stanowią wskazówki/ wytyczne do sposobu zachowania lub myślenia, dają gwarancję postępowania zgodnego z powszechnymi oczekiwaniami, a przez to zapewniają ład danej społeczności, wprawdzie ulegają przeobrażeniom, ale z reguły jest to stopniowy proces.*

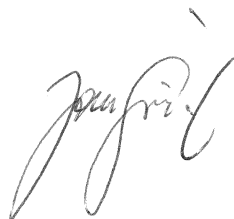
Następnie Doktorantka określa wartości mające kapitalne przełożenie na funkcjonujące na Podhalu wzory kulturowe. Są nimi: rodzina, wiara, praca i pracowitość, pieniądziej tradycja, aby w oparciu o te kanoniczne założenia zestawić katalog pożądaných cech wzoru

mężczyzn na Podhalu w dwóch wariantach – wskazanych przez mężczyzn oraz kobiety i podobnie, katalog cech niepożądanych – antywzór. Jasno i precyzyjnie prowadzone rozważania, przekonują w pełni do wykładni Doktorantki.

W zakończeniu Doktorantka podkreśliła, że dekonstrukcja modelu męskości na Podhalu jest procesem powolnym. Granice pomiędzy kulturową rolą przypisaną mężczyźnie i kobiecie są nadal wyraźne. Paradoxem jest, że o stabilność takiego układu zabiegają same kobiety. Owa konstatacja tłumaczona jest z silnymi wzorcami kulturowymi badanego regionu. Ponadto przedstawiono pola, w których występują elementy sprzeczności pomiędzy deklarowanymi wzorami zachowań, a ich codziennym praktykowaniem.

Całość pracy jak już wspominałem jest pasjonującą lekturą, napisaną pięknym językiem. Odebrałem przedstawioną do recenzji dysertację jako manifestację doniosłości badań terenowych w praktyce etnologa, ocierającą się o wzorzec rozważań naukowych opartych na twardym materiale. Dlatego uważam, że warta jest ona uhonorowania jedną z regulaminowych nagród. Jediną trudnością recenzenta okazała się próba sformułowania krytycznych uwag, które należą przecież do jego obowiązku. Uwaga do rozdziału drugiego rozprawy ma raczej charakter „kosmetyczny” i jest wskazówką do prac przygotowujących rozprawę do druku. Nie dopatrzyłem się też ułomności w jej układzie czy założeniach metodologicznych.

Dlatego stwierdzam, że praca Pani mgr Katarzyny Kurowskiej spełnia w pełni wszystkie wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Wniosuję zatem o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Janusz' or similar, written in a cursive style.